

**CONCENTRACIÓ I SEGREGACIÓ
AL MUNICIPI DE BARCELONA, 1991-2002**

Andreu Domingo i Jordi Bayona

**CONCENTRACIÓ I SEGREGACIÓ
AL MUNICIPI DE BARCELONA, 1991-2002**

Andreu Domingo i Jordi Bayona

245

Aquest text es publicarà a la revista
Barcelona-Societat nº13

Centre d'Estudis Demogràfics

2004

ÍNDIX

Introducció.....	1
Les migracions i el paper de Barcelona.....	2
Distribució espacial i població estrangera a Barcelona.....	6
Models de concentració i segregació.....	15
Reflexions sobre el paper de l'habitatge.....	19
Resum.....	22
Bibliografia.....	24

ÍNDIX DE GRÀFICS

1. Components del creixement demogràfic de la ciutat de Barcelona, 1961-2002...	3
2. Evolució de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona 1981-2004.....	4
3. Principals nacionalitats en nombre d'efectius empadronats a Barcelona a 1 de gener de 2002, segons el sexe.....	5
4. Població empadronada a Barcelona a 1 de gener de 2001 segons l'edat i el lloc de naixement, en nombres relatius.....	11

ÍNDIX DE TAULES

1. Característiques sociodemogràfiques i població de nacionalitat estrangera a Barcelona segons la Zona Estadística Gran, 1996, 2001 i 2002..... 8
2. Nombre, proporció entre sexes, i pes sobre el total de la població de nacionalitat estrangera, de les 9 principals nacionalitats extracomunitàries a Barcelona 1991, 1996, 2001, 2002 i 2003..... 16
3. Indicadors de concentració i segregació per les 9 principals nacionalitats Extracomunitàries a Barcelona, i increment de nombre d'efectius 1996, 2001, 2002 i 2003..... 16

ÍNDIX DE FIGURES

1. Seccions estadístiques amb concentració de població de nacionalitat Estrangera, 1 de gener de 2001..... 13
2. Distribució de la població de nacionalitat estrangera empadronada a Barcelona a 1 de gener de 2002, segons Padró continu..... 14
3. Models de concentració i segregació de la població estrangera a Barcelona segons la secció estadística, a 1 de gener de 2002, per les 9 principals nacionalitats extracomunitàries..... 17

CONCENTRACIÓ I SEGREGACIÓ AL MUNICIPI DE BARCELONA, 1991-2002.

Resum.

A l'inici del segle XXI, la represa de les migracions com a motor del creixement demogràfic de la ciutat, fa de l'estudi de les migracions internacionals i de la seva distribució en el territori un objectiu prioritari. En aquesta ocasió s'estudia la concentració i la segregació espacial producte dels darrers moviments migratoris, i es preveu la seva evolució futura, aportant reflexions sobre l'impacte en l'habitatge. El principal canvi en la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera resident a la ciutat de Barcelona durant els anys noranta ha estat el desplaçament de les zones de concentració dels barris amb major renda i qualitat de l'habitatge, als barris amb menor renda i pitjor qualitat d'habitatge. Juntament amb aquests fets, s'observa l'emergència d'assentaments en alguns barris on a mitjans dels anys noranta gairebé no hi residia població estrangera. La intensitat del creixement ha tingut com a primera conseqüència disminuir tant la concentració com la segregació de la majoria de les nacionalitats presents a la ciutat.

Paraules clau: migracions internacionals, concentració espacial, segregació espacial, Barcelona

Resumen.

A inicios del siglo XXI, la vuelta de las migraciones como motor de crecimiento demográfico de la ciudad, hace que el estudio de las migraciones internacionales y de su distribución en el territorio, un objetivo prioritario. En el texto se analiza la concentración y la segregación espacial producto de los últimos movimientos migratorios, y se prevé su evolución futura, aportando reflexiones sobre el impacto en la vivienda. El principal cambio en la distribución espacial de la población de nacionalidad extranjera residente en la ciudad de Barcelona durante los años noventa ha sido el desplazamiento de las áreas de concentración de los barrios con mayor renta y calidad de la vivienda, a los barrios con menor renta y peor calidad de vivienda. Al mismo tiempo se observa la emergencia de asentamientos en algunos barrios dónde a mediados de los noventa casi no había población extranjera. La intensidad del crecimiento ha tenido como primera consecuencia disminuir tanto la concentración como la segregación de la mayoría de nacionalidades presentes en la ciudad.

Palabras clave: migraciones internacionales, concentració espacial, segregación espacial, Barcelona

Abstrat.

To beginnings of the century XXI, the international migrations is the demographic growth of the city. In the text, the spatial concentration and spatial segregation is analyzed as a product of the last migratory movements. The principal change in the spatial distribution of the population of foreign nationality resident in the city of Barcelona during the nineties, has been the displace of the areas of concentration of the neighborhoods with bigger income and quality of the housing, to the neighborhoods with minor income and bad quality of housing. At the same time, it's observed foreign residents in some neighborhoods where in the middle of the nineties almost there had no foreign population. The intensity of the growth international migration has had as the first consequence diminish so much the concentration as the segregation of the majority of present nationalities in the city.

Key words: international migration, spatial concentration spatial segregation Barcelona

CONCENTRACIÓ I SEGREGACIÓ AL MUNICIPI DE BARCELONA, 1991-2002.¹

Introducció

A l'inici del segle XXI, la represa de les migracions com a motor del creixement demogràfic de la ciutat, fa de l'estudi de les migracions internacionals i de la seva distribució en el territori un objectiu prioritari. El present text és un resum parcial de l'estudi *Evolució de la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, 1991-2002*, elaborat pel Centre d'Estudis Demogràfics per encàrrec del Patronat Municipal de l'Habitatge durant l'any 2002. En un treball anterior s'apuntava el paper de filtre que l'habitatge té en la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera (Domingo i Bayona, 2002), en aquesta ocasió s'estudia la concentració i la segregació espacial producte dels darrers moviments migratoris, i es preveu la seva evolució futura, aportant reflexions sobre l'impacte en l'habitatge.

L'acceleració en l'arribada de nous fluxos d'immigrants que s'ha experimentat a partir de la meitat dels anys noranta, ha obert certs interrogants, alguns d'ells no exempts de preocupació: Què significa en termes demogràfics l'arribada d'aquests contingents? Com es distribueixen dins del municipi? La distribució espacial de la població estrangera està augmentant els desequilibris existents, els fa minvar o en crea de nous? La immigració estrangera està tenint el mateix impacte a tots els barris de Barcelona? Des del punt de vista de la residència es comporten de la mateixa manera les diferents nacionalitats que viuen al municipi? Hi ha perill de que es conformin ghettos? Quina relació té el creixement de població estrangera amb l'habitatge?

L'estudi, que dona una primera resposta a aquestes qüestions, s'ha realitzat principalment amb les dades corresponents al Padró Continu a 1 de gener de 2001 i de 2002 (per les nou primeres nacionalitats extracomunitàries) cedides pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, i les dades del Cens de 1991 i de l'Estadística de Població del

¹ Aquest text s'emmarca dins del projecte d'I+D *Procesos migratorios, asentamiento y estructuras familiares: un estudio sociodemográfico* (Bs 02001-1233) finançat per el Plan Nacional I+D del Ministerio de Ciencia y Tecnología

Padró de 1996 facilitades per l'Institut d'Estadística de Catalunya. Les sèries estadístiques disponibles són la matèria primera d'anàlisi demogràfica, constitueixen la font de la que s'alimenta alhora que determina el límit del seu estudi. És per aquesta raó que hem d'advertir que certs fenòmens aquí importants han quedat fora de l'anàlisi, en primer lloc les dades referents al Cens de 2001 encara no disponibles en el moment en que redactem aquestes planes, sobretot aquelles de caràcter inframunicipal, i en segon lloc però d'importància cabdal totes aquelles situacions com la irregularitat o les formes d'ocupació de l'habitatge que són mal captades o ignorades pel sistema estadístic.

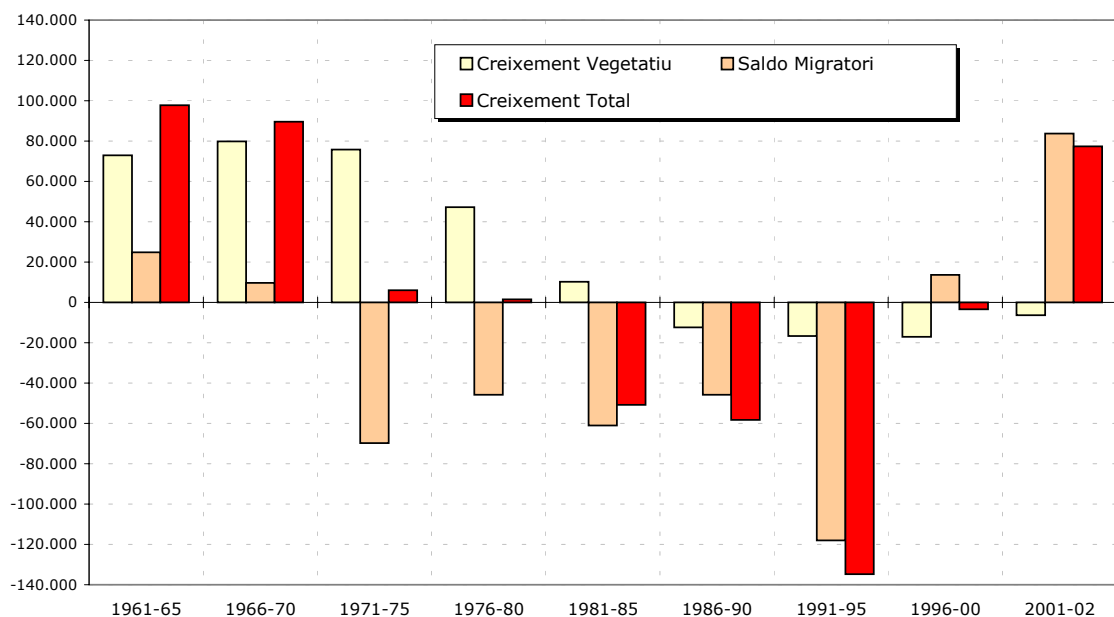
Les migracions i el paper de Barcelona

La urbs densament poblada que al Cens de 1960 havia arribat a aglutinar el 40% de la població de Catalunya, al de 2001, seguint circumscrita administrativament a un petit territori de 98 Km², amb 1.503.884 habitants, és el municipi central d'una àmplia Regió Metropolitana de 4.390.390 habitants i de 3.200 Km² de superfície. La saturació, la pèrdua de població i de pes relatiu tant en el conjunt metropolità com en el del país, a més de l'envelliment que, com la majoria dels grans municipis europeus ha experimentat durant el darrer quart del segle XX, coincidint amb el procés de suburbanització, pot haver fet pensar erròniament en un declivi paral·lel del dinamisme demogràfic i àdhuc, econòmic i cultural.

L'evolució demogràfica més recent ho desmenteix: des de l'òptica urbana, aquesta evolució representa un retorn a la tradició històrica en la que les migracions, fonamentalment la immigració, han estat el veritable motor del creixement de la població i de la ciutat. Així, després d'un llarg període de saldo migratori negatiu que s'encetà els anys setanta, en el darrer quinquenni 1996-2000 la inversió del signe a positiu amb unes 13 mil persones aconsegueix reduir les pèrdues de població de la ciutat a només 3.400 habitants, mentre que en el quinquenni anterior la pèrdua deguda al saldo migratori era de 118 mil persones, que afegint-se a un creixement vegetatiu també negatiu arribava a fer perdre més de 134 mil residents. Els primers dos anys del segle XXI semblen capgirar completament la situació: el creixement migratori és d'un 83 mil persones, guanyant la ciutat entre els padrons continus d'1 de gener de 2001 i 2003 aproximadament 77 mil residents.

La migració internacional, accelerada des de la segona meitat dels anys noranta, ha estat sens dubte la responsable de la inflexió positiva d'aquesta evolució, de forma directa com a corrent migratori, i de forma indirecta rejuenint la població i fent augmentar els naixements a la ciutat. Els fluxos arribats entre 1996 i 2000 multipliquen per quatre les altes dels cinc anys anteriors, essent la causa de l'extraordinari salt experimentat per la població de nacionalitat estrangera resident a la ciutat.

Gràfic 1: Components del creixement demogràfic* de la ciutat de Barcelona, 1961-2002.



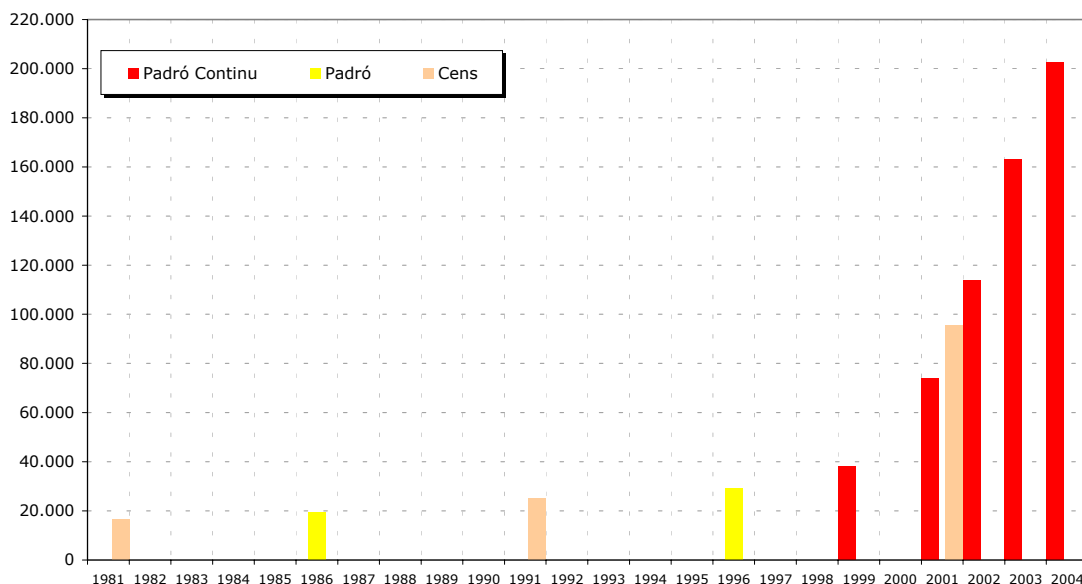
* El saldo migratori és estimat

Font: Censos i Padrons. Elaboració C.E.D.

Aquesta recent immigració internacional enllaça amb el procés migratori secular procedent de la resta de Catalunya i d'altres regions espanyoles (Pujades, 1986; Cabré i Muñoz, 1996), després de l'interludi que representà els efectes de la crisi econòmica i el procés de suburbanització durant la dècada dels setanta i vuitanta, on la major part de baixes de la ciutat es produeixen en direcció a l'àrea metropolitana, en un procés on l'accés a l'habitatge es configura com un dels principals factors explicatius (Módenes, 1998; Nel-lo, 1998). En la represa de les migracions, en aquest cas més enllà de les fronteres espanyoles, destaca el paper pioner de Barcelona com a receptora i redistribuidora de fluxos però també com a indret on acabarà assentant-se un volum creixent de població estrangera.

Si a principis dels noranta el nombre d'estrangers no arribava a les 25 mil persones, l'1 de gener de 2002, la quantitat s'havia més que quadruplicat, arribant a les 113.809 persones. De confirmar-se les dades provisionals del darrer Padró Continu de 2004, la xifra multiplicadora hauria estat superior a 8, assolint els 202.489 empadronats (Gràfic 2). Bona part del creixement tant dels fluxos registrats com dels efectius resultants és també producte de la visibilització estadística que han representat la Regularització de 2000 i la Documentació per Arrelament de 2001, motiu tant de l'aflorament de persones que abans residien però no es trobaven empadronades a la ciutat, com de l'arribada de nous immigrants. Al mateix temps, cal assenyalar que l'aplicació del Padró continu de població a partir de l'any 1996 està contribuint a augmentar la cobertura del registre.

Gràfic 2: Evolució de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, 1981-2004.

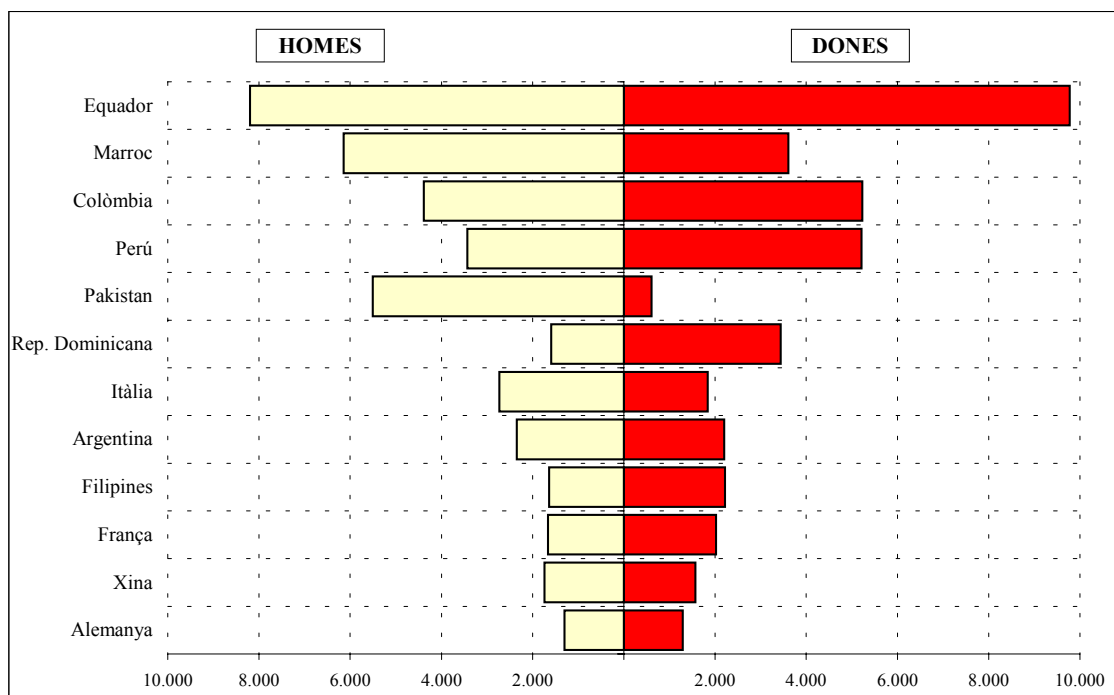


Font: Cens de població 1981 (març), 1991 (març) i 2001 (novembre), i Padró 1986 (abril), (INE); Estadística de població annexa al Padró de 1996 (maig), (Idescat); Padró continu a 1 de gener de 1999, 2001, 2002, 2003 i 2004 (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Elaboració C.E.D.

La intensificació dels fluxos ha anat acompanyada d'una forta diversificació de les nacionalitats representades a Barcelona, però no només ha augmentat el seu nombre, sinó que també ha alterat el seu pes i l'estructura per sexe i edat. El creixement espectacular de les principals nacionalitats representades a la ciutat i la seva relativa novetat estan directament relacionades amb factors endògens i exògens. L'increment de la població

equatoriana, que només comença a créixer a mitjans dels anys noranta, passant de 143 persones empadronades l'any 1996 a 32.946 al 2004, o el de l'argentina en els darrers anys es corresponen amb davallades econòmiques de forta repercussió mediàtica. De la mateixa manera, la colombiana, ha esdevingut l'any 2004 la tercera nacionalitat estrangera a Barcelona, coincidint amb una situació a Colòmbia en la que la violència acompanya la crisi econòmica. Aquestes condicions crítiques als països d'origen han fet augmentar la sensació que són els factors d'expulsió els que més pesen en els darrers corrents migratoris arribats a la ciutat. Malgrat tot, caldria recordar que el creixement de Barcelona no ha deixat de ser un motor generador de demanda de treballadors estrangers, alhora que la seva projecció internacional atreia també treballadors altament qualificats d'altres orígens. Però a més, s'ha d'insistir en l'efecte de la legislació tant sobre la visibilitat estadística com sobre l'atracció de nous contingents migratoris.

Gràfic 3: Principals nacionalitats en nombre d'efectius empadronats a Barcelona a 1 de gener de 2002, segons el sexe.



Font: Padró continu a 1 de gener de 2002, plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració C.E.D.

Durant els anys 2000 i 2001 es pot reconèixer el resultat de les regularitzacions, primer fent visible població empadronada que no ho estava anteriorment i que es registra per accedir a un dels processos reguladors, en segon lloc per l'efecte crida que totes les

regularitzacions extraordinàries comporten (tant en el país d'origen com en d'altres països europeus amb població en situació irregular). Els residents pakistanesos en serien un exemple, ja que de poc més de dues mil persones enregistrades a gener de 2000, es passa, dos anys més tard, a més de sis mil, depassant les deu mil en l'últim recompte a principis de 2004. En tercer lloc, s'ha de comptar amb d'altres canvis legislatius que poden haver accelerat la presència de determinades nacionalitats dinamitzant cadenes i anticipant projectes migratoris que podien romandre letàrgics, com per exemple l'anunci de la implantació d'exigència de visat per a ciutadans procedents de Colòmbia i Equador. Per últim, cal fer esment que les dades del Padró continu no han estat depurades i que el mecanisme del recompte pot estar propiciant la sobreestimació, cada cop més greu en un període d'immigració ascendent.

En comparació a d'altres metròpolis europees, tot i els accelerats fluxos dels darrers anys que han fet créixer la població de nacionalitat estrangera fins a les 95.356 persones segons el Cens de 2001, que signifiquen un 6,3% de la població total, es mantenen percentatges encara relativament modestos, equiparables a Madrid amb un 7,6% l'any 2001 o Roma amb un 6,4% l'any 2000, però força per sota de les metròpolis d'Estats septentrionals, on la immigració internacional ja havia començat a ser un fenomen significatiu als anys seixanta, com per exemple Brussel·les que al 1997 arribava al 30%, Viena, Amsterdam o Berlín que al 1996 arribaven al 18, 15,5 i 12,6% respectivament, o a París amb un 14,5% l'any 1999.

Distribució espacial i població estrangera a Barcelona

Els migrants de nacionalitat estrangera que arribaven a la Barcelona de finals del segle XX i principis del XXI trobaven una ciutat canviant amb notables contrastos en la distribució espacial de la seva població, on l'accés a l'habitatge estava jugant un paper de filtre. La concentració i la segregació de la població a Barcelona no són funció de la nacionalitat de les persones que hi resideixen, o com a mínim no ho han estat fins ara.

Si entenem per concentració la sobrerrepresentació d'un grup determinat en una àrea delimitada, i per segregació espacial, la separació residencial de grups dins d'una població, la distribució de la població, com a totes les ciutats, reflecteix en l'espai la posició socioeconòmica dels seus habitants. La majoria de les ciutats europees, i en aquest cas Barcelona no només no és una excepció sinó que pot representar-ne un exemple, mostren

una distribució desigual, on el passat migratori i l'estructura d'edats de la població hi juguen un paper primordial. En aquesta estratificació migratòria continuada, la concentració i la segregació poden considerar-se com la conseqüència dels comportaments dels individus i les famílies davant del mercat de l'habitatge dins de les oportunitats i limitacions que imposa el context social i espacial (Bolt i altres, 2000).

Abans de prosseguir, volem alertar sobre l'abús que darrerament s'està fent del terme ghetto, sobretot en la seva popularització: ni tota concentració, ni tot prejudici discriminatori és o esdevé forçosament un ghetto. En aquest treball, es considera ghetto una zona determinada de la ciutat on es concentra una població identificada per la seva nacionalitat, origen, cultura o ètnia, com a resultat de certes restriccions, discriminacions socials o econòmiques, amb un reconeixement institucional (veure Amersfoort, 1990) i que desenvolupi senyals identitàries basades en l'exclusió efectiva. Aquesta consciència identitària d'exclusió haurà de ser reconeguda (i reconstruïda) tant pel grup afectat (de forma inclusiva) com per la resta de la població (de forma excloent).

Per apropar-nos a la distribució territorial de la població total del municipi de Barcelona s'han triat quatre característiques sociodemogràfiques: 1) El nivell d'instrucció assolit; 2) L'activitat i l'ocupació; 3) L'estructura per edats; i 4) El lloc de naixement de la població. De les quatre, les dues primeres se solen utilitzar com aproximació a l'estratificació social, aquí en el seu vessant territorial, i de forma conjunta, en els nivells més baixos d'instrucció i en la desocupació, com a indicadors de vulnerabilitat de la població d'un espai definit. Desafortunadament, en el moment de realitzar aquest treball només es disposava de les dades desagregades a nivell inframunicipal referides a 1996 per poder comparar territorialment la instrucció, l'activitat i l'ocupació. Les dades de l'estructura per edats i del lloc de naixement corresponien al Padró continu de l'any 2001, i la distribució dels efectius estrangers al de 2002.

El nivell d'instrucció assolit pels barcelonins al 1996, que majoritàriament se situava en la primària (58,3% pels majors de 24 anys), estava transformant-se amb un clar avenç protagonitzat per les generacions més joves, així pels que tenien entre 25 i 29 anys els estudis primaris baixaven fins el 22%, mentre que els secundaris arribaven al 45,5% i els superiors al 32,4%. Les millores però, tot i que s'estenien a un nombre creixent de residents, seguien jerarquitzant-se espacialment i sembla que seguiran fent-ho, mentre el propi avenç del nivell d'instrucció en alguns barris constitueixi un incentiu per a

abandonar-lo quan aquest es pot relacionar amb una mobilitat social ascendent. Els guanys experimentats pel conjunt de la població no es tradueixen en el territori al mateix ritme.

Taula 1: Característiques sociodemogràfiques i població de nacionalitat estrangera a Barcelona segons la Zona Estadística Gran, 1996, 2001 i 2002.

	1996			2001				Població estrangera	
	Nivell d'instrucció 25-29 anys amb estudis superiors (%)	Activitat Desocupats (%) 25-64 anys	Edat (%) 65 i més	Lloc de naixement (%)					
				Barcelona ciutat	Resta Catalunya	Resta Estat	Estranger		
CIUTAT VELLA	21,6	28,4	24,6	45,6	6,5	25,2	22,7	22.592	19,9
Barceloneta	12,1	27,4	26,4	58,5	4,6	25,5	11,5	2.110	1,9
Parc	26,9	26,1	25,4	46,8	7,4	26,3	19,5	4.674	4,1
Gòtic	31,6	26,2	22,8	41,4	7,9	24,7	26,0	3.035	2,7
Raval	18,7	31,2	24,2	41,6	6,2	24,7	27,6	12.773	11,2
EIXAMPLE	43,0	15,5	24,9	60,4	10,5	21,0	8,1	19.785	17,4
Sant Antoni	36,4	17,0	26,7	61,4	9,6	21,2	7,8	2.849	2,5
Esquerra Eixample	45,9	15,5	24,4	59,8	11,1	20,5	8,6	7.615	6,7
Dreta Eixample	50,5	13,7	26,2	62,8	11,3	17,9	8,1	2.897	2,5
Estació Nord	42,0	15,2	22,6	59,6	10,0	22,8	7,6	2.287	2,0
Sagrada Família	37,2	16,3	24,6	59,6	9,7	23,0	7,6	4.137	3,6
SANTS-MONTJUÏC	25,7	19,6	21,6	58,8	8,1	26,0	7,2	13.575	11,9
Poble-sec	20,4	22,1	24,8	57,6	6,6	24,6	11,2	4.682	4,1
Montjuïc	14,6	29,1	29,3	56,7	6,6	31,9	4,7	27	0,0
Zona Franca-Port	16,0	21,5	16,8	58,4	5,4	31,6	4,5	1.222	1,1
Font de la Guatlla	27,1	17,0	20,4	55,3	8,4	29,8	6,5	697	0,6
Bordeta-Hostafrancs	26,5	18,9	19,6	58,6	9,1	25,4	6,9	1.409	1,2
Sants	32,3	18,3	22,6	59,9	9,5	24,1	6,5	5.538	4,9
LES CORTS	48,0	13,7	18,8	59,3	11,8	22,2	6,7	4.345	3,8
Les Corts	44,4	14,2	18,9	59,2	11,8	23,2	5,8	3.185	2,8
Pedralbes	64,1	10,8	18,5	60,2	11,4	17,5	10,9	1.160	1,0
SARRIÀ-SANT GERVASI	59,1	13,2	21,5	66,9	10,4	15,0	7,8	7.711	6,8
Sant Gervasi	59,2	13,3	22,2	66,8	10,5	15,0	7,6	5.383	4,7
Sarrià	60,8	12,7	20,3	66,8	10,3	14,9	8,0	2.131	1,9
Vallvidrera-Les Planes	30,9	15,0	14,1	68,0	7,8	15,8	8,5	197	0,2
GRÀCIA	40,1	16,3	23,7	63,1	9,8	20,3	6,8	7.168	6,3
Gràcia	40,1	16,6	25,1	63,9	10,2	19,1	6,8	5.362	4,7
Vallcarca	40,3	15,5	20,0	60,9	9,0	23,5	6,7	1.806	1,6
HORTA-GUINARDÓ	27,2	18,8	21	56,8	6,4	32,1	4,7	7.947	7,0
Guinardó	34,7	17,7	22,7	59,5	8,3	26,3	5,8	3.752	3,3
Horta	21,6	19,9	19,0	56,0	4,9	35,6	3,5	2.595	2,3
Vall d'Hebrón	25,1	18,4	21,7	52,5	5,5	36,8	5,3	1.600	1,4
NOU BARRIS	19,0	22,0	21,8	52,2	5,2	38,0	4,6	8.498	7,5
Vilapicina-Turó de la Peir	25,8	20,2	25,1	53,2	6,1	35,2	5,5	3.917	3,4
Roquetes-Verdum	15,9	22,8	20,4	51,7	4,5	39,8	4,0	3.945	3,5
Ciutat Meridiana-Vallbona	9,4	26,3	14,6	51,3	4,3	40,5	3,9	636	0,6
SANT ANDREU	27,0	18,9	19,5	58,9	7,3	29,1	4,6	6.505	5,7
Sagrada	31,8	17,4	18,4	58,0	7,6	28,9	5,6	3.118	2,7
Congrés	34,0	18,5	31,1	59,9	8,2	28,0	3,9	497	0,4
Sant Andreu	28,2	17,6	18,0	61,0	7,4	27,9	3,7	1.702	1,5
Bon Pastor	9,6	28,6	20,3	59,8	7,3	30,1	2,8	340	0,3
Trinitat Vella	10,9	25,2	15,7	49,2	4,1	38,3	8,3	848	0,7
SANT MARTÍ	23,3	19,5	20,4	58,3	7,2	29,2	5,2	11.357	10,0
Fort Pius	35,7	15,5	16,3	56,0	7,8	28,6	7,5	887	0,8
Poblenou	23,3	19,4	20,1	62,9	7,4	23,4	6,3	3.498	3,1
Barris Besòs	13,9	26,1	23,0	54,8	5,6	35,9	3,6	1.055	0,9
Clot	29,3	17,6	19,6	61,0	8,3	24,3	6,4	4.297	3,8
Verneda	20,7	20,0	21,3	53,3	6,5	37,0	3,2	1.620	1,4
No consta								4.326	3,8
BARCELONA	32,4	18,3	21,9	58,4	8,2	26,2	7,2	113.809	100,0

Font: Estadística de població annexa al Padró de 1996, (Idescat); Padró continu 2001 i 2002, (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Elaboració C.E.D.

La instrucció al 1996 era una de les variables observades més discriminants quant a la segregació territorial. Tot i la millora en el nivell d'estudis, prenent com a exemple el grup d'edat 25-29 anys, la segregació configurava un model dual on en un extrem se situaven barris amb població jove majoritàriament amb estudis superiors i a l'altre amb població jove amb estudis primaris. De totes les variables analitzades, el nivell d'instrucció era la més determinant a l'hora d'observar la segregació territorial, per damunt de l'origen o la nacionalitat.

A partir de les dades observades per l'any 1996, l'arribada de migrants de nacionalitat estrangera a la ciutat no hauria de representar una davallada en els nivells d'instrucció assolits pel conjunt de la població: en conjunt estaven per sobre de la població total degut a la seva estructura d'edats. Comparant les mateixes edats, amb el grup 25-29 com a mostra, els joves estrangers mantenien nivells elevats, amb força contrastos per nacionalitat: 25,6% primaris, 37,8% secundaris, i 36,2% superiors. Aquests contrastos, que en general es poden caracteritzar com europeus per damunt de la mitjana dels barcelonins i africans per sota, expliquen que des de la perspectiva de la instrucció la immigració estrangera nodreixi la polarització en la distribució geogràfica, o dit d'una altra manera, el nivell d'instrucció predetermina la seva ubicació territorial. El que sembla ser una regla d'or per a europeus i americans, no es compleix en canvi per a africans i asiàtics. Si dels asiàtics es pot dir que l'heterogeneïtat de l'agregat continental explica una distribució geogràfica poc significativa a aquest nivell, en el cas dels africans hi ha una dissonància entre la instrucció alta i el lloc de residència.

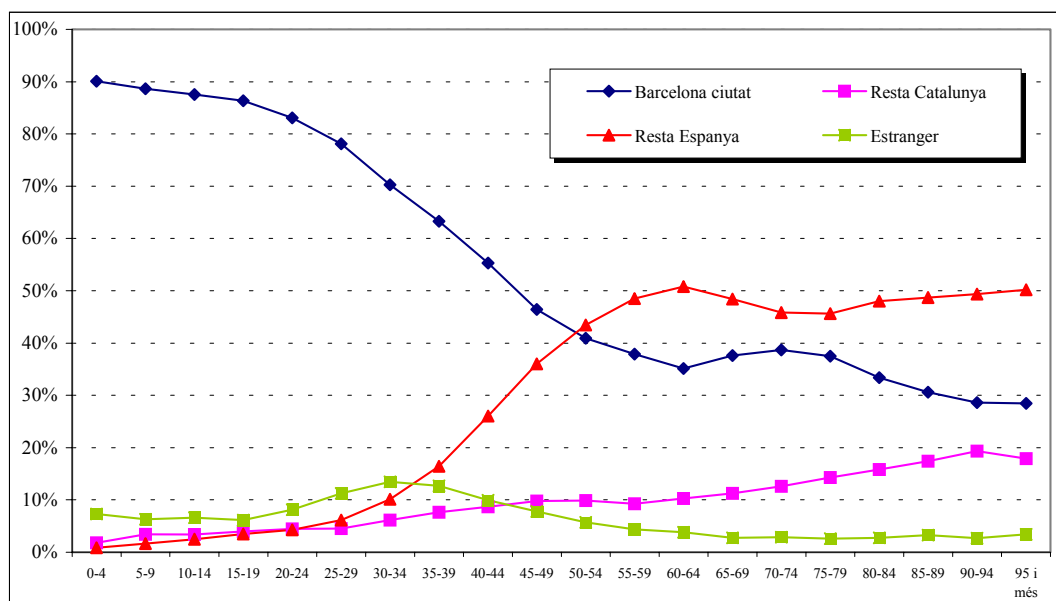
Les primeres dades disponibles sobre el nivell d'instrucció de la població estrangera per l'any 2001 extretes del Cens de Població han fet augmentar de forma important la representació del nivell primari, en detriment del nivell superior. Des d'aquesta perspectiva, la davallada general del nivell d'instrucció de la població estrangera major de 24 anys tendiria a convergir amb el nivell mitjà de la ciutat per a un total en franca millora, tot i que per una estructura d'edats més jove continuaria apareixent com a grup amb uns nivells d'instrucció superiors al conjunt de la població. Per tant, es pot pensar que de mantenir-se l'actual tendència, tant entre la població estrangera com entre la població total, els nivells totals tendirien a igualar-se, mentre que el grup 25-29 anys, en el cas dels estrangers, se situaria clarament per sota: sigui com sigui, els desequilibris entre la població de nacionalitat estrangera augmentarien. A nivell de segregació espacial hauria nodrit i consolidat la segregació ja preexistent.

L'activitat econòmica de la població reflecteix en bona mesura les millores en el nivell d'instrucció: Barcelona apareix submergida en un important procés de transformació, on es palesa la revolució que les noves generacions femenines apunten quant a la voluntat d'inserció al mercat de treball. Tot i això, aquest canvi a Barcelona és menys accentuat del que fóra pel conjunt de Catalunya, ja que les grans ciutats sempre han atret l'activitat femenina, i que el sector serveis en alça afavoreix tant l'activitat com l'ocupació de les dones. Els nivells de desocupació registrats l'any 1996 eren significativament alts arreu de la ciutat, ja que va coincidir l'any d'observació amb una conjuntura econòmica negativa, havent-se reduït a la meitat l'any 2001, passant d'un 20,8 a un 10,8%. Els nivells d'atur observats per barris per a la població total arribaven l'any 1996 a valors extraordinàriament elevats, fins al 30%, nivells sempre pitjors per les dones. És molt possible que la disminució del nivell d'atur hagi augmentat les disparitats en la segregació de la població segons l'ocupació, en tot cas, reproduiria amb menys intensitat la pauta territorial observada pel nivell d'instrucció.

De la relació entre l'activitat i l'ocupació segons l'edat i el sexe, s'ha vist com les principals diferències entre la població estrangera i la població espanyola de 15 a 34 anys resident a Barcelona són, en primer lloc, la proximitat de les pautes europees i espanyoles, tant a l'activitat com a l'ocupació, en segon lloc l'entrada precoç en l'activitat de la resta de població estrangera seguida d'una ocupació elevada, tot i que aquesta sempre a nivells inferiors a l'espanyola a partir dels 20 anys, sigui quin sigui el sexe, i per últim, com aquelles agrupacions continentals que al conjunt de Catalunya es caracteritzaven per una molt baixa activitat i ocupació femenines, a Barcelona presenten uns nivells més similars al que s'observava per d'altres continents.

L'inconvenient que té l'any 1996 com a únic punt de referència sobre l'ocupació, en ser un any de conjuntura econòmica desfavorable, es torna en canvi en un avantatge per provar de respondre una de les preguntes recurrents quant a l'assentament de la població estrangera: i si arribés una crisi, què passaria? Doncs bé, si arribés una crisi augmentaria la desocupació i copejaria primer estrangers, dones i joves. L'augment de les proporcions d'atur afectaria a tots els barris i faria baixar les desigualtats territorials, però els nivells de desocupació podrien arribar a ser exageradament alts als barris amb més baixos nivells d'instrucció.

Gràfic 4: Població empadronada a Barcelona a 1 de gener de 2001 segons l'edat i el lloc de naixement, en nombres relatius.



Font: Padró continu a 1 de gener de 2001, (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona).
Elaboració C.E.D.

L'observació de la distribució de la població per edat i lloc de naixement és un exercici d'arqueologia migratòria: els nous migrants arriben a una ciutat on la sedimentació secular dels corrents migratoris del segle XX és palesa al territori, l'estratificació preexistent explica en part la dels nouvinguts. L'envelliment afecta per igual als barris amb independència de les característiques socioeconòmiques dels seus habitants, el mateix es pot dir de la reduïda presència d'infants. Com a resultat de l'aturada dels moviments migratoris procedents de la resta d'Espanya des de mitjans dels anys 70 i durant la dècada dels vuitanta, la proporció de persones nascudes a la ciutat ha augmentat a tots els barris, essent la gent més jove la que major percentatge d'oriünds assoleix. Origen i edat estan estretament connectats, així si el 90% dels infants entre 0 i 4 anys han nascut a la ciutat, a partir dels 50 anys gairebé la meitat dels barcelonins són nascuts a la resta d'Espanya. A 1 de gener de 2001, els barris on més present era la població nascuda a la resta d'Espanya eren els barris on hi havia menor proporció d'estrangers. En conseqüència, atenyent a l'origen, la població nascuda a la resta d'Espanya i la població nascuda a l'estranger són les poblacions que menys comparteixen el territori, les que més segregades es trobaven als inicis del segle XXI. Si es compara la distribució entre les subpoblacions segons el lloc de

naixement, amb l'anomenat índex de dissimilaritat², el valor aconseguit entre el grup dels nascuts a la resta d'Espanya i els nascuts a l'estranger és el major, un 26,3 sobre cent. Aquesta situació pot canviar dràsticament en els propers anys.

L'augment de la població de nacionalitat estrangera durant els anys noranta, resultant de l'increment dels fluxos, i que per la seva estructura d'edats ha representat un fre a l'envelliment general de la població, ha significat en conjunt una desconcentració en la seva distribució territorial, desplaçant la geografia de la concentració de la població estrangera. La ciutat ha transitat d'un model de distribució espacial que podríem definir com a dual, amb una sobrerepresentació a principis dels noranta de la població de nacionalitat estrangera als districtes de Sarrià-Sant Gervasi i a Ciutat Vella, a un model on sobresurt el pes de la població de nacionalitats en via de desenvolupament i la presència als barris més desfavorits de la ciutat en termes socioeconòmics. Aquesta transició però, s'ha produït en primer lloc per l'augment de la població a tots els barris, que ha fet disminuir en termes relatius la concentració observada al nord de la ciutat i en canvi s'ha mantingut al sud, amb creixements tan importants com els observats. Ja a principis de 2001 i en els darrers anys de forma més clara, es constata l'emergència de noves zones de concentració a barris on la població estrangera té encara una representació mínima.

Així, d'una Barcelona a principis dels noranta amb un model dual, amb una concentració a la part alta de la ciutat, protagonitzada per ciutadans d'altres països de la Unió Europea, i una altra a la part baixa amb majoria de població extracomunitària, es passa a principis de 2001 a la concentració al centre històric i l'aparició de noves zones de concentració que poden tenir, al nostre parer, un caràcter emergent (figura 1). Aquest procés és resultat en primer lloc de l'augment dels fluxos de migrants procedents dels països en via de

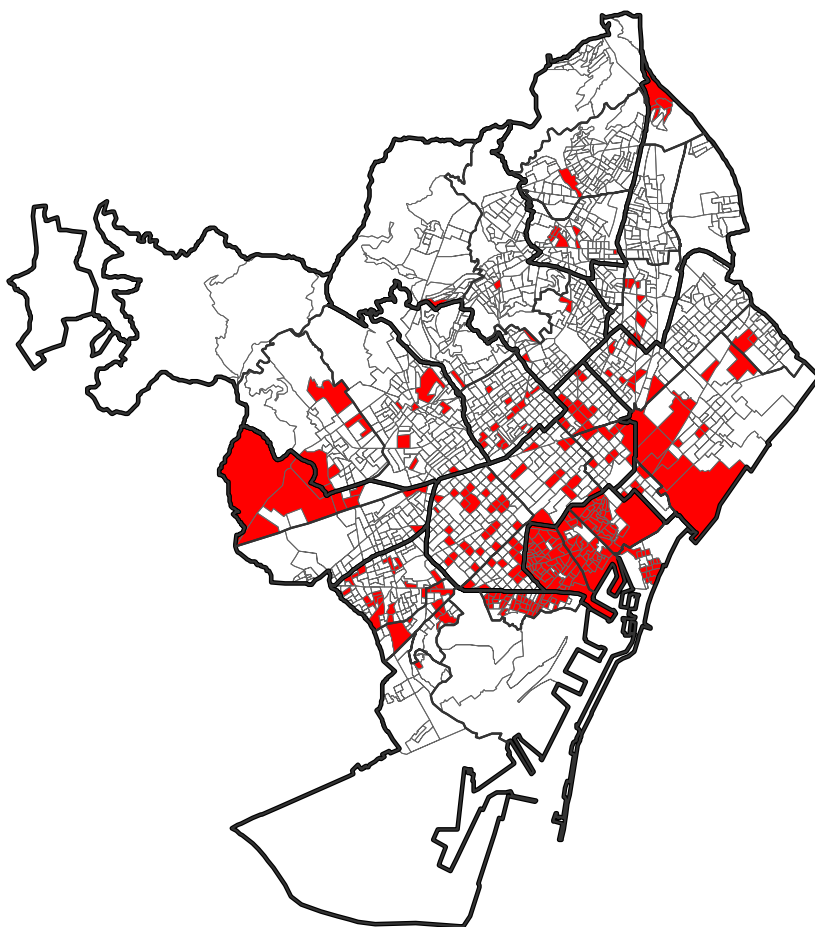
²Índex que compara la distribució espacial de dos subgrups de població entre si. La seva formulació és

$$ID = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{y_i}{Y} \right|, \text{ on } x_i \text{ i } y_i \text{ són les poblacions de cada subgrup en una unitat espacial } i, \text{ al mateix}$$

temps que X i Y representen el total de població de cada grup en el municipi. El valor 100 indicaria que ambdós grups no coincideixen en l'espai i per tant la diferenciació espacial és màxima, i el valor 0 que les seves distribucions són idèntiques i no existeix cap desigualtat.

desenvolupament a partir de la segona meitat dels noranta, tot i que en termes absoluts haurà crescut la presència d'estrangers a tots els barris, també la dels ciutadans dels països desenvolupats, i per tant la difusió de la població estrangera arreu del municipi (Domingo i Bayona, 2001).

Figura 1: Seccions estadístiques amb concentració de població de nacionalitat estrangera, 1 de gener de 2001.



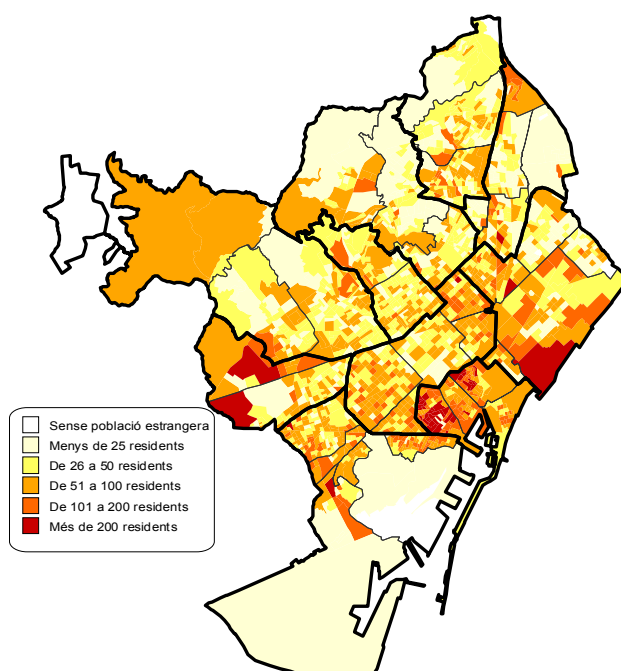
*Font: Padró continu a 1 de gener de 2001 (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona).
Elaboració C.E.D.*

Partim d'una definició de concentració on aquesta és calculada a partir dels valors situats per sobre de la mitjana de la proporció de població estrangera en relació al total de població de Barcelona per cada any (aplicant-hi un interval de confiança del 95%, que ens ajuda a discriminar aquelles proporcions que pel nombre reduït d'observacions poden ser fruit de l'atzar), i representada a nivell de les 1.919 seccions estadístiques. La desaparició d'àrees de concentració situades a la zona de Sarrià i de Sant Gervasi correspon doncs a

l'augment de la mitjana de l'1,9% que representaven les persones de nacionalitat estrangera l'any 1996 al 4,9% del padró continu de 2001.

Aquests barris no han perdut població estrangera, ni tampoc tenen menys proporció de població estrangera, sinó que cinc anys més tard hi ha altres zones de la ciutat que superen amb escreix aquesta concentració inicial degut al creixement dels efectius. El límit del creixement d'aquests barris es deu evidentment a la selecció socioeconòmica dels seus habitants, on el preu de l'habitatge és un dels primers factors discriminants. En sentit contrari trobem l'emergència del Poble Sec com a barri inèdit de concentració de població estrangera, gairebé inexistent l'any 1996, i que es pot presentar com una extensió del Raval, tenint en compte la continuïtat territorial i la nacionalitat dels residents.

Figura 2: Distribució de la població de nacionalitat estrangera empadronada a Barcelona a 1 de gener de 2002, segons el Padró continu.



*Font: Padró continu a 1 de gener de 2002, (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona).
Elaboració C.E.D*

Com a zones noves on es fa visible una incipient concentració trobem nuclis esparsos a barris dels districtes d'Horta-Guinardó, Nou Barris i Sant Andreu, on a l'any 1996 a penes hi apareixia cap secció censal destacada com a grup de concentració, a excepció d'algunes zones de Trinitat Vella (que podria considerar-se subsidiària de la veïna Santa Coloma de Gramenet). Els nivells baixos en quant a la proporció de població estrangera que apareixen en aquests mateixos barris fan pensar en un potencial creixement futur.

Per últim volem destacar d'un costat els llocs que romanen com àrees de concentració des de 1996 i de l'altre la continuïtat territorial entre seccions més enllà dels límits administratius i estadístics que configuren les Zones Estadístiques Grans o els mateixos districtes. En aquest sentit destaca Pedralbes, que tot i la situació ja descrita en els barris limítrofs de Sarrià i Sant Gervasi, segueix apareixent l'any 2001 com a zona de concentració. De l'altre costat, tenim la presència de Ciutat Vella, que també perdura i en el cas de la Barceloneta augmenta el nombre de seccions representades el darrer any. Finalment destacarem l'extensió territorial de zones de concentració observable al Poble Nou d'un costat i a Trinitat Vella de l'altre.

Models de concentració i segregació

La manca de dades longitudinals sobre la distribució territorial de la població ens ha fet renunciar a establir models d'assentament, tenint en compte que sense el vessant temporal és difícil copsar plenament la relació entre l'espai físic i l'espai social i sobretot el propi procés que implica l'assentament. La condició necessària per poder copsar la dimensió social que comporta l'assentament és el que determina el nostre accés a l'horitzó temporal (Pascual i Cardelús, 1998). Podem considerar l'assentament com a procés d'apropiació d'espais socials en el que l'espai físic on es resideix és una de les plasmacions més d'aquest espai, però no l'única. És per aquesta raó que es presenten només models en funció de la concentració i segregació observades en moments diferents per a les nou primeres nacionalitats extracomunitàries, definint tres models: 1) Molt alta concentració i segregació, amb Pakistan i Filipines com exemples; 2) Concentració i segregació mitjanes, amb Marroc, Xina, i la República Dominicana; i 3) Model dispers, amb Colòmbia, Equador, Argentina i Perú.

La primera conclusió sobre els models observats seria per la majoria de nacionalitats la seva transitorietat: efectivament la major o menor concentració de les diferents nacionalitats respon al moment d'observació en funció de la particular fase i projecte migratori de cadascuna d'elles. En aquest sentit també, ens inclinem a creure que la concentració o la dispersió tenen més a veure amb el projecte migratori, l'activitat i l'accés als mitjans de transport, que no pas amb prejudicis culturals imperants entre la població barcelonina que predeterminin la fixació a un territori o una tria en l'assentament més àmplia a igualtat de condicions econòmiques. I en tercer lloc, els models no han de ser

entesos com a fases que cadascuna de les corrents migratòries hagi d'experimentar en el seu procés d'assentament, alhora que els canvis en l'activitat i en el propi procés d'assentament poden canviar la seva distribució espacial.

Taula 2: Nombre, proporció entre sexes, i pes sobre el total de la població de nacionalitat estrangera, de les 9 principals nacionalitats extracomunitàries a Barcelona 1991, 1996, 2001, 2002 i 2003.

	1991 % dones % total			1996 % dones % total			2001 % dones % total			2002 % dones % total			2003 % dones % total		
Equador	179	49,2	0,7	143	58,7	0,5	8.204	55,7	11,1	17.975	54,4	15,8	26.891	53,9	16,5
Colòmbia	553	53,0	2,2	620	63,9	2,1	4.708	56,3	6,4	9.616	54,4	8,4	12.429	53,9	7,6
Marroc	2.079	44,2	8,3	3.332	45,5	11,5	7.165	41,7	9,7	9.751	37,0	8,6	11.985	35,0	7,4
Perú	704	52,3	2,8	2.911	60,5	10,0	6.879	61,8	9,3	8.646	60,3	7,6	10.964	58,3	6,7
Pakistan	-	-	-	695	25,6	2,4	3.405	13,1	4,6	6.112	9,9	5,4	9.944	8,0	6,1
Argentina	2.248	49,5	9,0	1.548	50,3	5,3	2.504	49,0	3,4	4.547	48,4	4,0	9.516	49,0	5,8
Rep. Dominicana	324	71,9	1,3	1.342	77,9	4,6	4.136	71,4	5,6	5.031	68,3	4,4	5.947	66,9	3,6
Xina	319	49,8	1,3	632	49,8	2,2	2.460	47,4	3,3	3.303	48,7	2,9	5.272	47,7	3,2
Filipines	1.218	65,1	4,9	2.040	60,0	7,0	3.176	58,0	4,3	3.859	57,5	3,4	4.903	57,1	3,0
Total estrangers	24.934	50,7	100,0	29.059	52,6	100,0	74.081	50,2	100,0	113.809	48,2	100,0	163.046	47,0	100,0

Font: Cens de població de 1991 i Estadística de població annexa al Padró de 1996, (Idescat); Padró continu 2001, 2002 i 2003 (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Elaboració C.E.D.

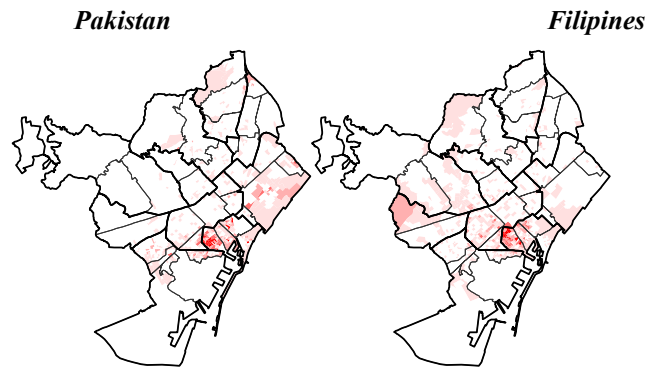
Taula 3: Indicadors de concentració i segregació per les 9 principals nacionalitats extracomunitàries a Barcelona, i increment del nombre d'efectius, 1996, 2001, 2002 i 2003.

	Pes sobre Catalunya dels Estrangers de Barcelona (2001)	Concentració 2002 Proporció població en 10% seccions més poblades	Índex Segregació (ZEG)		Increment població (en %)	
			1996	2002	1996-2002	2002-03
Equador	53,4	43,1	37,8	20,3	12469,9	49,6
Colòmbia	44,1	41,3	24,2	17,9	1451,0	29,3
Marroc	9,4	64,3	53,2	48,2	192,6	22,9
Perú	64,0	42,6	22,5	22,6	197,0	26,8
Pakistan	78,6	91,1	-	68,9	779,4	62,7
Argentina	37,9	40,0	19,4	22,2	193,7	109,3
Rep. Dominicana	57,3	62,3	31,2	37,0	274,9	18,2
Xina	38,4	67,2	29,3	26,4	422,6	59,6
Filipines	86,4	89,3	62,4	68,0	89,2	27,1
Total estrangers	29,9	31,6	25,0	22,2	291,6	43,3

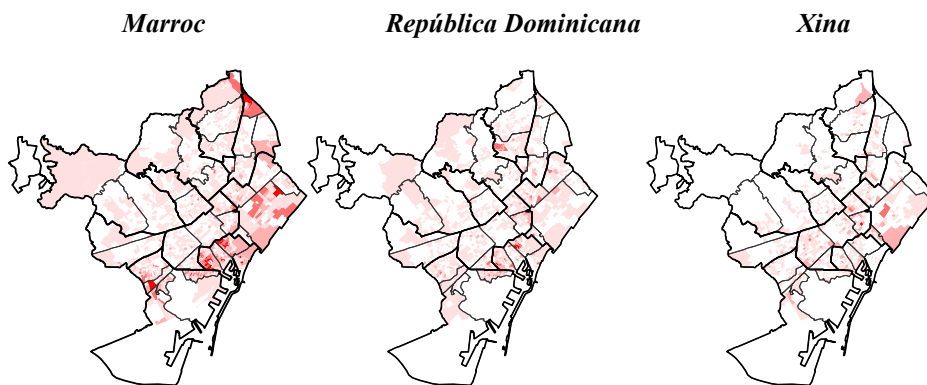
Font: Estadística annexa de població del Padró de 1996, i Padró continu per Catalunya a 2001, (Idescat); Padró continu 2001, 2002 i 2003, (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Elaboració C.E.D.

Figura 3: Models de concentració i segregació de la població estrangera a Barcelona segons la secció estadística, a 1 de gener de 2002, per les 9 principals nacionalitats extracomunitàries.

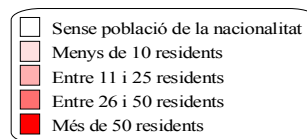
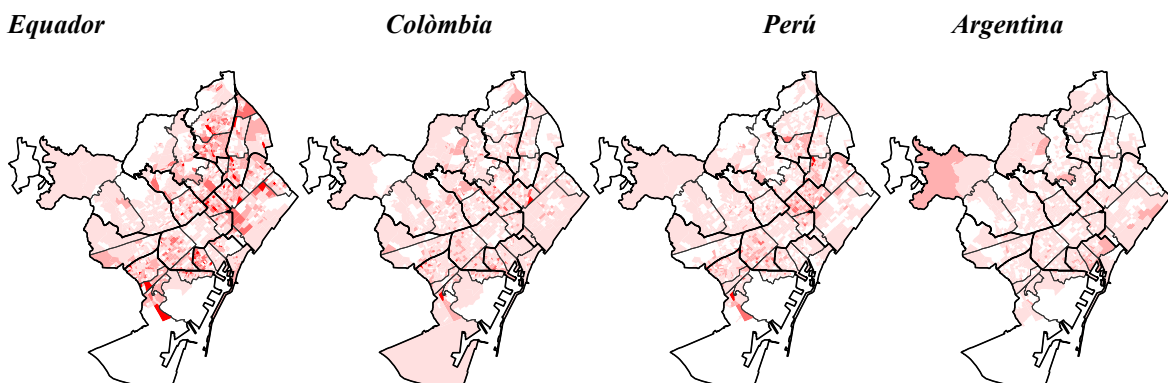
Model de concentració i segregació molt altes



Model de concentració i segregació mitjanes



Model dispers



Font: Padró continu de població a 1 de gener de 2002, (Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Elaboració C.E.D.

En el primer model, se'ns planteja l'interrogant de si l'enclavament ètnic que suposa per pakistanesos i filipins l'alta concentració observada al Raval pot convertir-lo en un barri de referència per aquestes dues nacionalitats. Entenent per barri de referència un espai considerat pel grup i per la resta de la població, com a indret específic d'intercanvi, reunió o localització institucional per al grup, tot i que el barri no té perquè representar l'espai de major concentració d'aquest grup. Un mateix espai pot tenir funcions diferents segons el col·lectiu considerat. En aquest sentit, el centre de Barcelona pot ser considerat polimòrfic: per alguns migrants i algunes nacionalitats constitueix la porta d'entrada al món desenvolupat (a la Regió Metropolitana de Barcelona, a Catalunya, a Espanya, a Europa si es vol), i per tant transitori, per d'altres podria esdevenir un enclavament ètnic, on la majoria del grup viu concentrat i s'ha fet seu el territori, per d'altres a la fi, pot esdevenir un espai físic on la fixació tradueixi la marginalitat, i per últim, en la pitjor de les hipòtesis podria convertir-se també en un ghetto, si fos l'únic espai de la ciutat on les persones pertanyents a un col·lectiu determinat trobessin habitatge. De la mateixa manera, entre la població no immigrada de nacionalitat espanyola també podem copsar una dualitat radicalment diferenciada: per alguns és el lloc on han quedat atrapats (residents de fa temps que els agradaria marxar del barri però no tenen mitjans suficients per a fer-ho), per d'altres en canvi, és un nou espai de referència per a fixar la residència tant per raons d'atracció cultural com especulativa. Aquesta contradicció palesaria el canvi de composició en l'extracte social de la població degut al procés de gentrificació.

Tant pel primer grup d'alta concentració com per al segon de concentració mitjana (Marroc, República Dominicana, i Xina), els contrastos i les diferències entre les nacionalitats que hi surten representades, en matèria d'antiguitat, llengua, religió, cultura, o estratègia migratòria, ens fan considerar que els prejudicis fixats a estereotips concrets tenen a la pràctica real poca relació amb la concentració de la població, i que a més en el futur, l'evolució de cada nacionalitat no té perquè ser la mateixa. D'aquesta manera, el tercer model de dispersió que moltes vegades s'explica per la proximitat cultural amb la població espanyola (Equador, Colòmbia, Perú i Argentina), exemplificada per la utilització de l'espanyol, és posat en dubte, considerant que la diversificació d'activitat per a totes les nacionalitats i l'encavalcament de perfils socioeconòmics molt diferents, a més del seu elevat nombre, és el que ha afavorit la seva dispersió en el territori.

Reflexions sobre el paper de l'habitatge

Els propers anys seran crucials en el procés d'assentament de la població estrangera. La fesomia de la ciutat podrà canviar radicalment, no degut exclusivament a l'aportació numèrica de la immigració internacional i a la seva distribució espacial, sinó també a les característiques sociodemogràfiques dels migrants i a l'evolució dels no migrants. Per pronunciar-nos sobre el futur però, hi ha dos fenòmens dels que res o quasi res s'ha pogut dir, per manca de dades i perquè, potser, en algun aspecte és encara massa aviat per pronunciar-se. Ens referim d'un costat a la possible mobilitat social ascendent de la població immigrada de nacionalitat estrangera i la seva relació amb l'espai, i de l'altre a l'impacte que l'assentament de la població de nacionalitat estrangera està tenint i pot tenir sobre la població de nacionalitat espanyola. En ambdós casos la relació amb l'habitatge serà fonamental.

La disponibilitat de dades sobre l'habitatge marca un dels límits d'aquest estudi, sobretot si fem referència a la impossibilitat ara per ara de disposar de les dades inframunicipals del Cens de 2001 que ens relacionen la població de nacionalitat estrangera amb l'habitatge on resideix. En les primeres dades explotades d'aquesta font, s'observa una clara disparitat en el règim de tinença de l'habitatge entre la població estrangera i el total de població de la ciutat. Si en el conjunt del municipi la propietat és predominant i ascendent, el 70,6% dels residents viuen en habitatges de propietat, entre la població de nacionalitat estrangera el règim de tinença majoritari és el lloguer, amb el 73% d'aquesta població residint-hi, amb un interval que oscil·la entre el 62% dels europeus fins al 78% dels americans. Aquestes situacions diferenciades fa que entre els que viuen a Barcelona en règim de lloguer, el percentatge d'estrangers sigui força important i arribi fins al 17%. L'heterogeneïtat dels barris quant a la composició del règim de tinença del seu parc d'habitatges pot incidir, conjuntament amb les diferències en el preu de l'habitatge entre zones de la ciutat, en la presència en un o altre barri de la població de nacionalitat estrangera.

Encara que el règim de lloguer sigui a hores d'ara el model de tinença prioritari entre la població de nacionalitat estrangera de Barcelona, cal no extrapolar la situació actual a la possible evolució futura, i observar aquesta xifra tenint en compte l'any d'arribada al municipi i el possible paper de la ciutat com a redistribuidora de població cap a la resta de Catalunya en el moment de plantejar-se un possible canvi en la tinença de l'habitatge. El 24% de propietaris entre la població estrangera prové de percentatges inferiors al 15%

entre els arribats en els dos darrers anys fins a xifres superiors al 35% entre aquells que porten un mínim de deu anys en el municipi, amb una correlació positiva entre any d'arribada i propietat per totes les nacionalitats. Al mateix temps, aquests percentatges es mouen en valors inferiors al conjunt de Catalunya, on un de cada tres residents estrangers viu en un habitatge de propietat, percentatge superior al 40% entre aquells que porten més de deu anys residint al país. L'accés a l'habitatge per tant pot tenir un caràcter territorialment selectiu, tant dintre el propi municipi de Barcelona com orientant una redistribució de la població de nacionalitat estrangera en direcció a l'àrea metropolitana.

Els corrents migratoris internacionals dirigits a la ciutat de Barcelona són encara massa recents i es mouen entre magnituds relativament modestes, per facilitar la previsió de les pautes d'assentament. La novetat però, hauria d'afavorir, en canvi, una intervenció primerenca amb més marge de canalització que no pas situacions de més antiguitat o amb volums superiors. Les comparacions efectuades entre diversos països i àrees metropolitanes europees, tendeixen a ressaltar que la diversitat en la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera depèn més del lloc d'arribada que de l'origen o nacionalitat dels migrants (Musterd i Kempen, 2000; Musterd i Murie, 2001). Dintre dels determinants que actuen al territori receptor que explicarien les pautes dispars en la concentració i segregació dels estrangers nouvinguts s'assenyala, en primer lloc, la tradició històrica que ha configurat tant l'entramat de la ciutat com l'espai social i la percepció vers els nouvinguts, però també l'Estat de Benestar vigent a cadascuna d'aquestes zones (Bolt, Hooimeijer, i Kempen, 2000). Així, si les condicions de l'estoc d'habitatges relativament pitjors en les àrees centrals que a la resta del país -major antiguitat, menor superfície-, es tradueixen en una major atracció i per tant concentració dels grups més vulnerables, entre els quals s'hi pot comptar el dels treballadors estrangers arribats durant els darrers anys, són el tipus de prestacions proveïdes per l'Estat les que s'assenyalen com crucials en les diferències de segregació i concentració observades.

Atenyent a la jove estructura d'edat de la població estrangera i a l'estructura familiar corresponent a una migració recent amb una forta capacitat d'organitzar-se incrementant la pròpia dinàmica de formació de noves llars, es pot preveure que la demanda d'habitatges s'incrementarà de forma important. Així, el 56% de la població de nacionalitat estrangera de Barcelona se situa en una franja d'edat compresa entre els 20 i els 34 anys, el 52% dels quals es declaren en el Cens de 2001 com a solters. Aquesta demanda es dirigirà a habitatges de tota gamma i sota tots els tipus de tinença. La situació a priori negativa que

es viu a zones dels barris centrals rendabilitzant infrahabitatges en detriment tant de les condicions de vida de la població immigrada estrangera com de les condicions del barri, no ha de repetir-se obligatòriament als barris on el parc d'habitatges no es troba en condicions tan precàries, i que essent majoritàriament de propietat està en mans d'antics migrants dels anys seixanta que han accedit o estan accedint a la jubilació. En aquests casos, la immigració pot tenir efectes positius en la població d'aquests barris permetent la capitalització de les seves propietats sigui en forma de venda o de lloguer. Aquesta futura demanda creixent es podrà realitzar a barris on ara per ara la presència de població de nacionalitat estrangera segueix essent mínima, promovent al seu torn la mobilitat espacial de la població gran que hi resideix, factor que provocarà que la renovació del barri en termes poblacionals (edat, nacionalitat) s'acceleri encara més.

Ni la concentració ni la segregació tenint la nacionalitat com a tret característic haurien de ser per elles mateixes causa de preocupació, ni molt menys d'estigma (tampoc, és clar, d'incentiu). Concentració i segregació no són la causa de la pobresa, de l'exclusió o una amenaça a la cohesió social d'una societat, tot i que la seva presència pot i sol estar acompanyada per aquests i d'altres fenòmens negatius que es poden donar en un territori determinat, en aquest cas barri. La concentració i la segregació acostumen a ser símptomes, i no causes, de la manca d'oportunitats per a una població determinada, com també hem vist no és la nacionalitat la característica que determina la major segregació de la població barcelonina. En aquests moments el creixement de la irregularitat en el marc d'una política d'estrangeria i d'immigració restrictives, ha de ser vista com un element constitutiu de discriminació institucional que anima la segregació i la concentració de la població de nacionalitat estrangera al territori. Les traves legals conjugades amb els prejudicis de la població preestablerta, juntament amb l'efecte reactiu que sobre la població estrangera pot tenir la marginació sostinguda, poden ser el germen de la conversió de la concentració residencial en veritables ghettos.

Més que no pas la concentració d'una població, és la concentració de la pobresa relacionada amb la immigració que es pot donar a determinats territoris el que realment seria preocupant. Per tant, la lluita contra la concentració quan no és el resultat d'una elecció voluntària, no pot descansar únicament en una redistribució de la població o en cercar canviar la composició social del barri on existeix o es preveu que s'arribi a una forta concentració de la població. És la política dirigida a fer disminuir les diferències de nivell de vida entre les poblacions del territori considerat la que actuarà de forma més efectiva

contra la concentració de la pobresa (lligada o no a la presència de persones de nacionalitat estrangera). Per tant, l'actuació directa i la prevenció no poden descansar només en les intervencions que afecten l'habitatge.

Resum

- El creixement dels fluxos migratoris internacionals dirigits a Barcelona ha significat la represa de la immigració com a motor del creixement demogràfic de la ciutat. Aquests nous fluxos ajuden a tancar el parèntesi de pèrdua de població iniciat als anys setanta, on la conjugació de baixa fecunditat, l'allargament de l'esperança de vida, l'aturada de la immigració procedent de la resta d'Espanya i l'emigració de joves per raons residencials, estaven provocant l'envelliment accelerat i la ràpida pèrdua de pes de la ciutat.
- El caràcter massiu d'aquest creixement des de la segona meitat dels anys noranta s'ha caracteritzat per: 1) L'aparició de noves nacionalitats (sobretot llatinoamericanes); 2) Una lleu masculinització dels efectius residents; 3) Un ràpid augment de la proporció de persones estrangeres sobre el total de població, encara lluny però d'altres metròpolis europees; i 4) Un canvi en la distribució espacial de la població estrangera al municipi.
- El principal canvi en la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera durant els noranta ha estat el desplaçament de les zones de concentració dels barris amb major renda i qualitat de l'habitatge, als barris amb menor renda i pitjor qualitat d'habitatge. Juntament, s'observa l'emergència d'assentaments en alguns barris on a mitjans dels anys noranta gairebé no hi residia població estrangera. La intensitat del creixement ha tingut com a primera conseqüència disminuir tant la concentració com la segregació de la majoria de les nacionalitats presents a la ciutat.
- Respecte a la concentració i segregació entre les nou primeres nacionalitats extracomunitàries l'any 2002 s'ha definit tres models: 1) Molt alta concentració i segregació, amb Pakistan i Filipines com exemples; 2) Concentració i segregació mitjanes, amb Marroc, Xina, i la República Dominicana; i 3) Model dispers amb Colòmbia, Equador, Argentina i Perú.
- La concentració i segregació observades són transitòries, tenen més a veure amb el projecte migratori, l'activitat i l'accés als mitjans de transport, que no pas amb prejudicis culturals imperants entre la població barcelonina que predeterminin la

fixació a un territori o una tria en l'assentament més àmplia a igualtat de condicions econòmiques: no seria adequat parlar de ghettos. Els models observats però, no han de ser entesos com a fases evolutives dels corrents migratoris.

- Un mateix espai pot tenir funcions diferents segons el col·lectiu considerat. En aquest sentit, el centre de Barcelona pot ser considerat polimòrfic: per alguns migrants i algunes nacionalitats constitueix la porta d'entrada al món desenvolupat, i per tant transitori, per d'altres podria esdevenir un enclavament ètnic, on la majoria del grup viu concentrat i s'ha fet seu el territori, per d'altres a la fi, pot esdevenir un espai físic on la fixació tradueixi la marginalitat, i per últim, en la pitjor de les hipòtesis podria convertir-se també en un ghetto, si fos l'únic espai de la ciutat on les persones pertanyents a un col·lectiu determinat trobessin habitatge.
- Les millores de la ciutat i dels seus ciutadans faran créixer l'arribada de nous fluxos. La composició demogràfica dels barris habitats per migrants dels anys seixanta, fa pensar que els propers anys el nombre d'estrangers i la demanda d'habitatge hi creixerà molt als barris apuntats com a emergents. Fins ara els barcelonins nascuts a l'estranger i els nascuts a la resta d'Espanya eren les subpoblacions que menys compartien el territori, en els propers anys aquesta situació canviarà radicalment.
- Ni la concentració ni la segregació tenint la nacionalitat com a tret característic haurien de ser per elles mateixes causa de preocupació, ni molt menys d'estigma. La concentració i la segregació acostumen a ser símptomes, i no causes, de la manca d'oportunitats per a una població determinada, no és la nacionalitat la característica que determina la major segregació de la població barcelonina. Més que no pas la concentració d'una població, és la concentració de la pobresa relacionada amb la immigració que es pot donar a determinats territoris el que realment seria preocupant.
- Per tant, la lluita contra la concentració quan no és el resultat d'una elecció voluntària, no pot descansar únicament en una redistribució de la població o en cercar canviar la composició social del barri on existeix o es preveu que s'arribi a una forta concentració de la població. És la política dirigida a fer disminuir les diferències de nivell de vida entre les poblacions del territori considerat la que actuarà de forma més efectiva contra la concentració de la pobresa (lligada o no a la presència de persones de nacionalitat estrangera). L'actuació directa i la prevenció no poden descansar només en les intervencions que afecten l'habitatge.

Bibliografia

AMERSFOORT, J. M. M. van (1990) "La répartition spatiale des minorités ethniques dans un État providence: les leçons des Pays-Bas 1970-1990". A *Espaces, Population, Sociétés*, Núm 2, 1990, pp. 241-255.

BOLT, G., HOOIMEIJER, P. i KEMPEN, R. van (2000) *Ethnic Segregation in the Netherlands: New Patterns, New Policies?* Sweden. Comunicació presentada a la ENHR Conference "Housing in the 21st Century: Fragmentation and Reorientation", Gávle, 26-30 June, 2000.

CABRÉ, A i MUÑOZ, F. M. (1996), "La població de Barcelona des de 1930: L'Evolució demogràfica" *Papers de Demografia*, núm. 118.

DOMINGO, A. i BAYONA, J. (2003) *Evolució de la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, 1991-2002*. Patronat Municipal de l'Habitatge. Ajuntament de Barcelona. Mimeo.

DOMINGO, A. i BAYONA, J. (2002) "Habitatge i assentament de la població de nacionalitat estrangera als barris de Barcelona, 1991 i 2001", en *Qüestions d'Habitatge*, núm. 8. Patronat municipal de l'Habitatge. Ajuntament de Barcelona.

DOMINGO, A. i BAYONA, J. (2001) *Habitatge i població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona*, Patronat Municipal de l'Habitatge. Ajuntament de Barcelona. Mimeo.

MÓDENES, J.A. (1998) *Flujos espaciales e itinerarios biográficos: La movilidad residencial en el área de Barcelona*. Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

MUSTERD, S. i KEMPEN, R. van (2000) *The spatial dimensions of urban social exclusion and integration: a European comparison*. Amsterdam: Fourth RTD Framework Programme, Targeted Socio-Economic Research (TSER), URBEX Series, núm. 8.

MUSTERD, S. i MURIE, A. (2001) *The Spatial Dimensions of Urban Exclusion and Integration*. Amsterdam: Fourth RTD Framework Programme, Targeted Socio-Economic Research (TSER), URBEX Series, núm. 20.

NEL·LO, O. (1998) "Les dinàmiques metropolitanes: la difusió de la ciutat sobre el territori" dins de GINER, S. (1998) *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pàg. 307-329.

PASCUAL, À. i CARDELÚS, J. (1998) “Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l’assentament” dins de GINER, S. (1998) *La societat catalana*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, pàg. 189-200.

PUJADES, I. (1986) “L’expansió demogràfica de 1857 a 1980: de la ciutat industrial a la ciutat metropolitana”, a *Papers de Demografia*, núm.14.